

sAMkhyasUtravivaraNam

——
ಸಾಂಖ್ಯಸೂತ್ರವಿವರಣೆ

——
Document Information

Text title : sAMkhyasUtravivaraNam

File name : sAMkhyasUtravivaraNam.itx

Category : sUtra, major_works

Location : doc_z_misc_major_works

Transliterated by : Dhaval Patel drdhaval2785 at gmail.com

Proofread by : Dhaval Patel drdhaval2785 at gmail.com

Source : sAnkhyasaNgrahaH 1918

Latest update : August 28, 2021

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

March 24, 2024

sanskritdocuments.org

ಸಾಂಖ್ಯಸೂತ್ರವಿವರಣಂ

ಶ್ರೀಕಪಿಲಾಯ ನಮಃ .

ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪುರುಷಂ ನತ್ವಾ ಸಾಂಖ್ಯಸೂತ್ರೇ ವಿಧೀಯತೇ .

ಸಂಕ್ಷೇಪತೋ ವಿವರಣಮವಿವೇಕಾಪನುತ್ತಯೇ ..

ಇಹ ಖಲು ಭಗವಾನ್ ಕಪಿಲೋ ಮುನಿರಾಸುರಯೇನುಕಂಪಯಾ

ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾನ್ಯುಪದಿಶ್ಯ ಸೂತ್ರಯಾಮಾಸ . ಅಷ್ಟೌ ಪ್ರಕೃತಯ ಇತ್ಯಾದಿ .

ಕಾಃ ಪುನಸ್ತಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯಂತೇ . ಪ್ರಧಾನಂ ಮಹಾನಹಂಕಾರಸ್ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ ಚ .

ಪ್ರಧಾನಂ ಪ್ರಕೃತಿರವ್ಯಕ್ತಮವ್ಯಾಕೃತಂ ಚೇತ್ಯನರ್ಥಾಂತರಂ . ಮಹಾನ್

ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಂ ಬುದ್ಧಿರಧ್ಯವಸಾಯಲಕ್ಷಣಂ . ಅಹಂಕಾರೋಽಭಿಮಾನಲಕ್ಷಣೋ

ವೈಕೃತಿಕಸ್ತೈಜಸೋ ಭೂತಾದಿಶ್ಚೇತಿ ತ್ರಿವಿಧಃ . ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ ತು ಪಂಚ

ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರಮಾಕಾಶಹೇತುಃ . ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರಂ ವಾಯುಯೋನಿಃ . ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರಂ

ತೇಜೋಯೋನಿಃ . ರಸತನ್ಮಾತ್ರಮಪ್ಪ್ರಕೃತಿಃ . ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರಂ ಪೃಥಿವೀಹೇತುಃ .

ಇತಿ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ ಇತ್ಯಷ್ಟೌ ಪ್ರಕೃತಯಃ .

ಕೇ ಪುನರ್ವಿಕಾರಾಃ ಕತಿ . ಷೋಡಶವಿಕಾರಾಃ . ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪಂಚ

ಮಹಾಭೂತಾನಿ ಚ . ತತ್ರ ಶ್ಲೋತ್ರತ್ವಕ್ಷಣರಸನಘ್ರಾಣಾಖ್ಯಾನಿ

ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಾಲೋಚನವೃತ್ತಿನಿ .

ವಾಕ್ಪಾಣಿಪಾದಪಾಯುರಪಸ್ಥಾನಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ವಚನಾದಾನವಿಹರಣೋತ್ಸರ್ಗಾನಂದ

ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿದ್ವಯಾತ್ಮಕಂ ಸಂಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪಲಕ್ಷಣಂ ಮನ ಇತ್ಯೇಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ

ಭೂತಾನಿ ಚಾಕಾಶವಾಯುತೇಜಃಸಲಿಲಪೃಥಿವೀಲಕ್ಷಣಾನಿ ಪಂಚೇತಿ ಷೋಡಶವಿಕಾರಾಃ

ಅಥ ಕಃ ಪುರುಷಃ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ . ಪುರುಷೋಽನೇಕಸ್ತ್ರಿಗುಣರಹಿತೋ ವಿವೇಕೀ

ಅವಿಷಯೋಽಸಾಧಾರಣೋಽಪ್ರಸವಧರ್ಮಾ ಚೇತನಃ ಸಾಕ್ಷೀ ಕೇವಲೋ

ಮಧ್ಯಸ್ಥೋ

ದ್ರಷ್ಟಾಕರ್ತಾ ಚ ..

ಅಥ ಕೇ ಪುನಸ್ತಯೋ ಗುಣಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯಂತೇ . ತ್ರೈಗುಣ್ಯಂ ಸತ್ತ್ವಂ

ರಜಸ್ತಮ ಇತಿ . ತ್ರಯ ಏವ ಗುಣಾಸ್ತ್ಯೈ ಗುಣ್ಯಂ . ಸತ್ತ್ವಂ ನಾಮ
 ಪಾಟವಮಾರ್ದವಲಾಘವಪ್ರಸನ್ನತಾಭಿಸಂಗಪ್ರೀತಿತುಷ್ಟ್ಯನೀಹಾಸಂತೋಷಾದಿಲಕ್ಷಣಮನಂ
 ಸಮಾಸತಃ ಸುಖಾವಹಂ . ರಜೋ ನಾಮ
 ಶೋಕತಾಪಖೇದಸ್ತಂಭೋದ್ಗಮೋದ್ವೇಗರೋಷಮಾನಾದಿಲಕ್ಷಣಮನಂತಭೇದಂ
 ಸಮಾಸತೋ ದುಃಖಾವಹಂ . ತಮೋ
 ನಾಮಾಚ್ಛಾದನಾವರಣಬೀಭತ್ಸದೈನ್ಯಗೌರವಾಲಸ್ಯನಿದ್ರಾಪ್ರಮಾದಾದಿಲಕ್ಷಣಮನಂತಭೇದಂ
 ಸಮಾಸತೋ ಮೋಹಾತ್ಮಕಂ ಏತತ್ ತ್ರೈಗುಣ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ..
 ಸತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶಕಂ ವಿಂದ್ಯಾದ್ರಜೋ ವಿಂದ್ಯಾತ್ ಪ್ರವರ್ತಕಂ .
 ವಿನಾಶಕಂ ತಮೋ ವಿಂದ್ಯಾತ್ ತ್ರೈಗುಣ್ಯಂ ನಾಮ ಸಂಜ್ಞಿತಂ ..
 ಅತ್ರಾಹ ಕಃ ಸಂಚರಃ ಪ್ರತಿಸಂಚರಶ್ಚೇತಿ . ಉಚ್ಯತೇ . ಉತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಂಚರಃ .
 ಪ್ರಲಯಃ ಪ್ರತಿಸಂಚರಃ . ತತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿನಾಮಾವ್ಯಕ್ತಾತ್ ಸಮುಪದಿಷ್ಟಾತ್
 ಸರ್ವಜಗತಃ
 ಪರೇಣ ರೂಪೇಣಾಧಿಷ್ಠಾನಾತ್ಕಾತ್ ಮಹಾನ್ ಮಹತೋಽಹಂಕಾರಃ . ಸ ಚ
 ತ್ರಿವಿಧಃ .
 ವೈಕೃತಿಕೋ ಭೂತಾದಿಸೈಜಸಶ್ಚೇತಿ . ತತ್ರ ವೈಕೃತಾದಿಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯುತ್ಪದ್ಯಂತೇ
 ಭೂತಾದೇಸ್ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ ತೈಜಸಾದುಭಯಂ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ ಚೇತಿ .
 ತನ್ಮಾತ್ರೇಭ್ಯೋ ಭೂತಾನಿ . ಅಯಂ ಸಂಚರಃ . ಪ್ರತಿಸಂಚರೋ ನಾಮ ಭೂತಾನಿ
 ತನ್ಮಾತ್ರೇಷು ಲೀಯಂತೇ . ತನ್ಮಾತ್ರಾಣೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಚಾಹಂಕಾರೇ . ಅಹಂಕಾರೋ
 ಬುದ್ಧೌ .
 ಬುದ್ಧಿರವ್ಯಕ್ತೇ . ತತೋಽವ್ಯಕ್ತಂ ತು ಕ್ವಚಿನ್ನ ಲೀಯತೇ ಕಸ್ಮಾತ್ ಅನುತ್ಪನ್ನತ್ವಾತ್ .
 ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರತಿಸಂಚರಃ . ಏವಮೇತೌ ಸಂಚರಪ್ರತಿಸಂಚರೌ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೌ ..
 ಅತ್ರಾಹ ಕಿಂವಿಧಮಧ್ಯಾತ್ಮಮಧಿಭೂತಮಧಿದೈವತಂ ಚ . ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ .
 ಬುದ್ಧಿರಧ್ಯಾತ್ಮಂ . ಬೋಧಯಿತವ್ಯಮಧಿಭೂತಂ . ಬ್ರಹ್ಮಾ ತತ್ರಾದಿದೈವತಂ .
 ಅಹಂಕಾರೋಽಧ್ಯಾತ್ಮಂ . ಅಭಿಮಂತವ್ಯಮಧಿಭೂತಂ . ರುದ್ರಸ್ತತ್ರಾಧಿದೈವತಂ .
 ಮನೋಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಸಂಕಲ್ಪಮಧಿಭೂತಂ . ಚಂದ್ರಸ್ತತ್ರಾದಿದೈವತಂ . ಶ್ರೋತ್ರಮಧ್ಯಾತ್ಮಂ
 .
 ಸ್ಪರ್ಶಯಿತವ್ಯಮಧಿಭೂತಂ . ವಾಯುಸ್ತತ್ರಾಧಿದೈವತಂ . ಚಕ್ಷುರಧ್ಯಾತ್ಮಂ .
 ದರ್ಶಯಿತವ್ಯಮಧಿಭೂತಂ . ಸೂರ್ಯಸ್ತತ್ರಾದಿದೈವತಂ . ಜಿಹ್ವಾಧ್ಯಾತ್ಮಂ .
 ರಸಯಿತವ್ಯಮಧಿಭೂತಂ . ವರುಣಸ್ತತ್ರಾಧಿದೈವತಂ . ನಾಸಾಧ್ಯಾತ್ಮಂ .
 ಘ್ರಾತವ್ಯಮಧಿಭೂತಂ . ಪೃಥಿವೀ ತತ್ರಾಧಿದೈವತಂ . ವಾಗಧ್ಯಾತ್ಮಂ .
 ವಕ್ತವ್ಯಮಧಿಭೂತಂ . ಅಗ್ನಿಸ್ತತ್ರಾಧಿದೈವತಂ . ಪಾಣಿರಧ್ಯಾತ್ಮಂ .

ಆದಾತವ್ಯಮಧಿಭೂತಂ . ಇಂದ್ರಸ್ತತ್ರಾಧಿದೈವತಂ . ಪಾದಾವಧ್ಯಾತ್ಮಂ .
 ಗಂತವ್ಯಮಧಿಭೂತಂ . ವಿಷ್ಣುಸ್ತತ್ರಾಧಿದೈವತಂ . ಪಾಯುರಧ್ಯಾತ್ಮಂ .
 ಉತ್ಪ್ರಷ್ಟಾವ್ಯಮಧಿಭೂತಂ . ಮಿತ್ರಸ್ತತ್ರಾಧಿದೈವತಂ . ಉಪಸ್ಥಮಧ್ಯಾತ್ಮಂ .
 ಆನಂದಯಿತವ್ಯಮಧಿಭೂತಂ . ಪ್ರಜಾಪತಿಸ್ತತ್ರಾಧಿದೈವತಂ . ಏವಮೇವ
 ತ್ರಯೋದಶಕರಣಸ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಮಧಿಭೂತಮಧಿದೈವಂ ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ . ಕಾನಿ
 ಚತ್ವಾರೀತ್ಯತ ಆಹ ಚೇತಿ . ತ್ರೀಣಿ ಗುಣರೂಪಾಣಿ ಚತುರ್ಥಮಧಿದೈವತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ..
 ಚತ್ವಾರಿ ಯೋ ವೇದಯತೇ ಯಥಾವದ್
 ಗುಣಸ್ವರೂಪಾಣ್ಯಧಿದೈವತಂ ಚ .
 ವಿಮುಕ್ತವಾಪ್ತಾ ಗತದೋಷಸಂಗೋ
 ಗುಣಾಂಸ್ತು ಭುಂಕ್ತೇ ನ ಗುಣೈಃ ಸ ಭುಜ್ಯತೇ ..
 ಅಥ ಕಾಸ್ತಾ ಅಭಿಬುದ್ಧಯ ಇತ್ಯುಚ್ಯಂತೇ . ಪಂಚಾಭಿಬುದ್ಧಯಃ . ಬುದ್ಧಿರಭಿಮಾನ
 ಇಚ್ಛಾ ಕರ್ತವ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಿಯಾ ಚೇತಿ . ಅಭಿಮುಖೀ ಬುದ್ಧಿರಭಿಬುದ್ಧಿಃ . ಇದಂ
 ಕರಣೀಯಮೇತ್ಯೇತದಧ್ಯವಸಾಯೋ ಬುದ್ಧಿಃ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಪರಾಮರ್ಶಸ್ವರೂಪಪ್ರತ್ಯಯಃ

ಅಭಿಮುಖೋ ಮಾನೋಽಹಂ ಕರೋಮೀತ್ಯಹಂಕಾರೋಽಭಿಮಾನಃ . ಬುದ್ಧಿಕ್ರಿಯಾ
 ಇಚ್ಛಾ
 ವಾಂಛಾ . ಕರ್ತವ್ಯಂ ಸಂಕಲ್ಪೋ ಮನಸೋ ವೃತ್ತಿಃ . ಕ್ರಿಯಾ ಏತದ್ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಮಿತಿ
 ಕರ್ತವ್ಯಾಲೋಚನಂ ಯದ್ಬುದ್ಧಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಸಾ ಕ್ರಿಯಾ . ಇತ್ಥಮೇತತ್
 ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ
 ಯತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಸಾ ಕ್ರಿಯೇತಿ . ಏವಮೇತಾಹ ಪಂಚಾಭಿಬುದ್ಧಯೋ
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ ..
 ಅಥ ಕಾಃ ಪಂಚಕರ್ಮಯೋನಯಃ ಉಚ್ಯಂತೇ . ಧೃತಿಃ ಶ್ರದ್ಧಾ ಸುಖಾ ಅವಿವಿಧಿಷಾ
 ವಿವಿಧಿಷಾ ಚೇತಿ ಪಂಚ ಕರ್ಮಯೋನಯಃ .
 ವಾಚಿ ಕರ್ಮಣಿ ಕಾಯೇ ಚ ಪ್ರತೀತಿಯಾಭಿರಚ್ಯತೇ .
 ತನ್ನಿಷ್ಣಸ್ತತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಶ್ಚ ಧೃತೇರೇತದ್ಧಿ ಲಕ್ಷಣಂ ..
 ಅನಸೂಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಯಜನಂ ಯಾಜನಂ ತಪಃ .
 ಪ್ರತಿಗ್ರಹೋಽತ್ರಹೋಮಶ್ಚ ಶ್ರದ್ಧಾಯಾ ಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ಮೃತಂ ..
 ಸುಖಾರ್ಥಿ ಯಸ್ತು ಸೇವೇತ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮತಪಾಂಸಿ ಚ .
 ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಪರೋ ನಿತ್ಯಂ ಸುಖೇಯಂ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾ ..
 ವಿಷದೂಮಮೂರ್ಛಿತವದವಿವಿಧಿಷಾ . ವಿವಿಧಿಷಾ ಧ್ಯಾಯಿನಾಂ ಪ್ರಜ್ಞಾಯೋನಿಃ .
 ಏಕತ್ವಂ ಚ ಪೃಥಕ್ತ್ವಂ ಚ ನಿತ್ಯಂ ಚೇದಮಚೇತನಂ .

ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಸತ್ಕಾರ್ಯಮಕ್ಷೋಭ್ಯಂ ಜ್ಞೇಯಾ ವಿವಿಧಿಷಾ ಹಿ ಸಾ ..

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಕ್ಷಮಕರಾ ವಿವಿಧಿಷಾ ಪ್ರಾಕೃತಿಕಾ ವೃತ್ತಿಃ . ದೃತಿಃ ಶ್ರದ್ಧಾ ಸುಖಾ
ಅವಿವಿಧಿಷಾ ಚತಸ್ರೋ ಬಂಧಾಯ ವಿವಿಧಿಷ್ಯಕಾ ಮೋಕ್ಷಾಯ ಇತಿ ಪಂಚ
ಕರ್ಮಯೋನಯೋ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ ..

ಅತ್ರಾಹ ಕೇ ತೇ ಪಂಚವಾಯವಃ . ಉಚ್ಯಂತೇ .

ಪ್ರಾಣೋಽಪಾನಃ ಸಮಾನಶ್ಚ ಉದಾನೋ ವ್ಯಾನ ಏವ ಚ .

ಇತ್ಯೇತೇ ವಾಯವಃ ಪಂಚ ಶರೀರೇಷು ಶರೀರಿಣಾಂ ..

ತತ್ರ ಪ್ರಾಣೋ ನಾಮ ವಾಯುಯೋಽಯಂ ಮುಖನಾಸಿಕಾಧಿಷ್ಠಾನಪ್ರಾಣನಾತ್
ಕ್ರಮೇಣಾನನಾತ್ ಪ್ರಾಣ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ . ಅಪಾನೋ ನಾಮ ವಾಯುರ್ನಾಭೀರಧಿಷ್ಠಾತಾ
ಅಪನಯನಾದಧೋಗಮನಾಚ್ಚಾಪಾನ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ . ಸಮಾನೋ ನಾಮ
ವಾಯುರ್ಹೃದಧಿಷ್ಠಾತಾ ಸಮನಾತ್ ಸಮಗಮನಾಚ್ಚ ಸಮಾನ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ .
ಉದಾನೋ

ನಾಮ ವಾಯುಃ ಕಂಠಾಧಿಷ್ಠಾತಾ ಊರ್ಧ್ವಂ ಗಮನಾಚ್ಚ ಉದಾನ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ
. ವ್ಯಾನೋ

ನಾಮ ವಾಯುಃ ಸಂಧ್ಯಧಿಷ್ಠಾತಾ ಪ್ರಾಣಾದಿಜ್ವಂಭಣಾಚ್ಚ ವ್ಯಾನ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ .
ಇತಿ ಪಂಚವಾಯವೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ ..

ಆಹ ಕೇ ತೇ ಪಂಚಕರ್ಮಾತ್ಮನಃ ಉಚ್ಯಂತೇ . ವೈಕಾರಿಕಸ್ತೈಜಸೋ ಭೂತಾದಿಶ್ಚ
ಸಾನುಮಾನೋ ನಿರನುಮಾನಶ್ಚೇತಿ . ತತ್ರ ವೈಕಾರಿಕಃ ಶುಭಕರ್ಮಕರ್ತಾ .

ತೈಜಸೋಽಶುಭಕರ್ಮಕರ್ತಾ . ಭೂತಾದಿಮೂಢಕರ್ಮಕರ್ತಾ . ಸಾನುಮಾನಃ
ಶುಭಮೂಢಕರ್ಮಕರ್ತಾ . ನಿರನುಮಾನೋಽಶುಭಮೂಢಕರ್ಮಕರ್ತಾ . ಇತ್ಯೇತೇ
ಪಂಚಕರ್ಮಕರ್ತಾರೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ ..

ಆಹ ಕಾ ಸಾ ಪಂಚಪರ್ವಾವಿದ್ಯೇತಿ . ಉಚ್ಯತೇ . ತಮೋ ಮೋಹೋ

ಮಹಾಮೋಹಸ್ತಾಮಿಸ್ರೋಽನ್ಯತಾಮಿಸ್ರಶ್ಚೇತಿ . ತತ್ರ ತಮೋಮೋಹಾವುಭಾವೇತಾವಷ್ಟಾತ್ಮಕ

ಮಹಾಮೋಹೋ ದಶಾತ್ಮಕಃ . ತಾಮಿಸ್ರಾಂಧತಾಮಿಸ್ರೌ ಚಾಷ್ಟಾದಶಾತ್ಮಕೌ . ತತ್ರ
ತಮೋ

ನಾಮಾಷ್ಟಾಸು ಪ್ರಕೃತಿಷ್ವವ್ಯಕ್ತಬುದ್ಧ್ಯಹಂಕಾರಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಸಂಜ್ಞಿತಾಸು

ಅನಾತ್ಮಸ್ವಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾಭಿಮಾನಸ್ತಮ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ . ಮೋಹೋ

ನಾಮಾಣಿಮಾದ್ಯಷ್ಟಾಗುಣೈಶ್ಚರ್ವಯಪ್ರಾಪ್ತಯೇ ಯೋಭಿಮಾನ ಉತ್ಪದ್ಯತೇ ಸ
ಮೋಹ

ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ . ಮಹಾಮೋಹೋ ನಾಮ ದೃಷ್ಟಾನುಶ್ರವಿಕೇಷು ವಿಷಯೇಷು ದಶಸು

ನಿವೃತ್ತೇಷು ಮುಕ್ತೋಽಹಮಿತಿ ಮನ್ಯತೇ ಸ ಮಹಾಮೋಹ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ . ತಾಮಿಸೋ

ನಾಮ ಅಷ್ಟಗುಣೈಶ್ಚಯೇಽಣಿಮಾದ್ಯೇ ದಶವಿಧೇ ಚ ವಿಷಯೇ ಪ್ರತಿಹತಸ್ಯ ದುಃಖಮುತ್ಪದ್ಯತೇಽಸೌ ತಾಮಿಸ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ . ಅಂಧತಾಮಿಸೋ ನಾಮ ಅಣಿಮಾದ್ಯಷ್ಟಗುಣೈಶ್ಚಯೇ ದಶವಿಧೇ ಚ ವಿಷಯೇ ಸಿದ್ಧೇ ಮರಣಕಾಲೇ ಚ ಯೋ ವಿಷಾದಃ ಪ್ರತ್ಯಪದ್ಯತೇ ಸೋಽನ್ಧತಾಮಿಸ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ . ಏವಮೇಷಾ ಪಂಚಪರ್ವಾವಿದ್ಯಾ ದ್ವಿಷಷ್ಟಿಭೇದಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ..

ಅತ್ರಾಹ ಕಾಷ್ಟಾವಿಂಶತಿಧಾಶಕ್ತಿಃ . ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ . ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯವಧಾಃ ಸಪ್ತದಶಬುದ್ಧಿವಧಾಃ . ಏಷಾಷ್ಟಾವಿಂಶತಿಧಾಶಕ್ತಿಃ . ತತ್ರೇಂದ್ರಿಯವಧಾಸ್ತಾವತ್ . ಬಧಿರಸ್ತ್ವ ಕ್ವಧಿರಃ ಅಂಧಃ ಜಡಜಿಹ್ವಃ ಅಜಿಘ್ರಃ ಮೂಕಃ ಕುಣಿಃ ಪಂಗುಃ ನಪುಂಸಕಃ ಊರ್ಧ್ವವಾಯುಯುಕ್ತಃ ಅಮನಾಃ . ತದುಕ್ತಂ .

ಬಾಧಿಯಂ ಕುಷ್ಠಿತಾಂಧಸ್ತ್ವಂ ಜಡತಾಽಜಿಘ್ರತಾ ತಥಾ .

ಮೂಕತಾ ಕೌಣ್ಯಪಂಗುತ್ವಂ ಕ್ಲೈಬ್ಯೋದಾವರ್ತಮತ್ತತಾಃ ..

ಏತೇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರಾ ಬುದ್ಧೇರೇವ ವಧಾಃ . ಸಾಕ್ಷಾದ್ಬುದ್ಧಿವಧಾ ಯಥಾ .

ನವವಿಧತುಷ್ಟಿವೈಕಲ್ಯಾತ್ ಅಷ್ಟವಿಧಾಸಿದ್ಧವೈಕಲ್ಯಾಚ್ಚ ಸಪ್ತದಶಬುದ್ಧಿವಧಾ ಇತ್ಯಷ್ಟಾವಿಂಶತಿಧಾಶಕ್ತಿಃ ..

ಕಾ ಪುನರ್ನವಧಾ ತುಷ್ಟಿಃ ಉಚ್ಯತೇ . ಚತಸ್ರ ಆದ್ಯಾತ್ಮಿಕೃತ್ಯಸ್ತುಷ್ಟಯಃ ಬಾಹ್ಯಾಃ

ಪಂಚ . ಆದ್ಯಾಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯುಪಾದಾನಕಾಲಭಾಗ್ಯಾಖ್ಯಾಃ . ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ಮುಕ್ತಿಃ

ಕಿಂ ಪುನಃ ಸಾಧನೈರಿತಿ ತುಷ್ಟಿಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಖ್ಯಾ ಅಂಭೋ ನಾಮ . ಸಾಧನೈಃ

ಸಂನ್ಯಾಸಾದಿಭಿರುಪಾತ್ರೈಸ್ತುಷ್ಟಿಃ ಸಾಧಾನಾಖ್ಯಾ ಸಲಿಲಂ ನಾಮ . ಕಾಲೇನೈವ ಮುಕ್ತ್ಯಾದಿಕಂ

ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ ಕಿಂ ದುಃಖೈಃ ಸಂನ್ಯಾಸಾದಿಸಾಧನೈರಿತಿ ತುಷ್ಟಿಃ ಕಾಲಾಖ್ಯಾಽಘೋ ನಾಮ .

ಯಾ ತು ಭಾಗ್ಯಾದೇವ ಸರ್ವಂ ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ ಕಿಂ ಸಾಧನಾದಿಧ್ಯಾನಾದಿಕ್ಷೇಶೈರಿತಿ ಸಾ

ಭಾಗ್ಯಾಖ್ಯಾ ತುಷ್ಟಿರ್ನಾಮ . ಬಾಹ್ಯಾಃ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯಾಸ್ತುಷ್ಟಯಃ

ಅರ್ಜನರಕ್ಷಣಕ್ಷಯಭೋಗಹಿಂಸಾದೋಷದರ್ಶನಂ ವೈರಾಗ್ಯಹೇತುಃ

ಪಂಚವಿಧಸ್ತದ್ಭೇದೇನ ಪಂಚತುಷ್ಟಯಃ ..

ಅಥ ಕಾಃ ಸಿದ್ಧಯಃ ಉಚ್ಯಂತೇ . ಅಷ್ಟಾ ಸಿದ್ಧಯಃ . ಉಚ್ಯಂತೇ . ಅಧ್ಯಯನಂ ತಾರಂ

ನಾಮ ಸಿದ್ಧಿಃ . ತತೋಽರ್ಥಜ್ಞಾನಂ ಸುತಾರಂ ನಾಮ . ತತಸ್ತರ್ಕೇಣಾರ್ಥಪರೀಕ್ಷಣಂ

ತಾರತಾರಂ ನಾಮ ಸಿದ್ಧಿಃ . ತತಃ ಪರೀಕ್ಷಕಸಂವಾದನಂ ರಮ್ಯಕಂ ನಾಮ .

ತತೋ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತಿಃ ಸದಾಮುದಿತಂ ನಾಮ . ಏತಾಃ ಪಂಚ ಗೌಣ್ಯಃ ಸಿದ್ಧಯಃ .
 ದುಃಖತ್ರಯವಿಘಾತಾಸ್ತಾಸ್ತ ಯೋ ಮುಖ್ಯಾಃ ಸಿದ್ಧಯಃ . ಪ್ರಮೋದಮುದಿತಮೋದನಾಮಾಃ
 ಫಲಮಿತ್ಯಷ್ಟಾ ಸಿದ್ಧಯಃ . ತುಷ್ಟಿಸಿದ್ಧೀನಾಂ ವಿಪರ್ಯಯಾತ್ ಸಪ್ತದಶಧಾ
 ವುದ್ಧಿವಧಾಃ ..

ಕೇ ಪುನರ್ಮೌಲಿಕಾರ್ಥಾಃ ಕತಿಧಾ ಉಚ್ಯಂತೇ . ದಶಧಾ ಮೌಲಿಕಾರ್ಥಾಹ .
 ಏಕತ್ವಮರ್ಥವತ್ತ್ವಂ ಪಾರಾಧ್ಯಂ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ . ಅನ್ಯತ್ವಮಕರ್ತೃತ್ವಂ ಬಹುತ್ವಂ
 ಪುರುಷಸ್ಯ . ಅಸ್ತಿತ್ವಂ ಯೋಗೋ ವಿಯೋಗಶ್ಚೇತ್ಯುಭಯಯೋಃ . ಶೇಷವೃತ್ತಿಃ
 ಪರಿಶಿಷ್ಟತ್ವಂ ಪ್ರಲಯೇ ತದುಭಯಯೋಃ . ತದುಕ್ತಂ
 ಪ್ರಧಾನಾಸ್ತಿತ್ವಮೇಕತ್ವಮರ್ಥವತ್ತ್ವಂ ಯಥಾರ್ಥತಾ .

ಪಾರಾಧ್ಯಂ ಚ ತಥಾ ನೈಕ್ಯಂ ವಿಯೋಗೋ ಯೋಗ ಏವ ಚ ..

ಶೇಷವೃತ್ತಿರಕರ್ತೃತ್ವಂ ಮೌಲಿಕಾರ್ಥಾಃ ಸ್ಮೃತಾ ದಶ .. ಇತಿ .

ಅತ್ರಾಹ ಕೋನುಗ್ರಹಸರ್ಗಃ . ಅನುಗೃಹ್ಣಾತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಭೂತಾದಿಸರ್ಗಂ ಯಃ ಸರ್ಗಃ
 ಸೋನುಗ್ರಹಸರ್ಗಃ . ತನ್ಮಾತ್ರಸರ್ಗ ಏವಾಸೌ ವಿಶೇಷಾಪರನಾಮಾ .

ಕೇ ವಿಶೇಷಾಃ ಕಿಯಂತಶ್ಚ . ಉಚ್ಯಂತೇ . ಲಿಂಗದೇಹಾಹ ಸ್ಥೂಲದೇಹಾಃ
 ಸ್ಥೂಲಭೂತಾನಿ ಚ . ತತ್ರ ಲಿಂಗಂ ಸ್ಥೂಲದೇಹಾತ್ ಪೂರ್ವಮುತ್ಪನ್ನಮವ್ಯಾಹತಂ
 ಸ್ಥೂಲನಾಶೇಷ್ಯನಶ್ಚರಂ . ಮಹದಹಂಕಾರೇಂದ್ರಿಯತನ್ಮಾತ್ರಾತ್ಮಕಂ .

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಾವೈರಾಗ್ಯೈಶ್ಚರ್ವಯಾನೈಶ್ಚರ್ವಯಾಖ್ಯಭಾವವಾಸಿತಂ
 ಸಂಸರತಿ . ಸ್ಥೂಲಭೂತಾನಿ ತು ಭೂಗೋಲಸಮುದ್ರವಕ್ಷಿಶುಮಾರಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಿರಾಟಾದೀನಾಂ

ಸ್ಥೂಲದೇಹಾಃ ಕೇ ಕತಿವಿಧಾಶ್ಚೇತಿ ಉಚ್ಯತೇ .. ಚತುರ್ದಶವಿಧೋ ಭೂತಸರ್ಗಃ .

ತತ್ರಾಷ್ಟಾವಿಕಲ್ಪೋ ದೈವಸೈರ್ಯಗ್ಯೋನಃ ಪಂಚಧಾ ಮಾನುಷ್ಯ ಏಕವಿಧಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಃ
 ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಃ ಪೃತ್ರೇ ಗಾಂಧರ್ವೋ ಯಾಕ್ಷೋ ರಾಕ್ಷಸಃ ಪೈಶಾಚಾಶ್ಚ ದೈವಸರ್ಗಃ
 ಪಶುಮೃಗಸರೀಸೃಪಸ್ಥಾವರಾಃ ತಿರಶ್ಚಾಂ ಸರ್ಗಃ . ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಜಾತಿಭೇದೇಽಪಿ
 ಸಂಸ್ಥಾನೇ ವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್ ಏಕವಿಧೋ ಮಾನುಷ್ಯ ಇತಿ ಚತುರ್ದಶವಿಧಾಃ
 ಸ್ಥೂಲದೇಹಾಃ . ಕಹ ಪುನರ್ಬಂಧಃ ಕತಿಧಾ ಚ . ತ್ರಿವಿಧೋ ಬಂಧಃ .

ಕಾಃ ಪುನಸ್ತಾ ವಿಧಾ ಉಚ್ಯಂತೇ . ಪ್ರಾಕೃತಿಕೋ ವೈಕೃತಿಕೋ ದಾಕ್ಷಣಿಕಶ್ಚ
 ಬಂಧಃ . ಪ್ರಕೃತಿಮಾತ್ಮಾನಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಚ್ಚಿಂತನಾತ್ ಪ್ರಾಕೃತಿಕಃ ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ
 ಪೂರ್ಣವರ್ಷಸಹಸ್ರಂ ತು ತಿಷ್ಠಂತೈವ್ಯಕ್ತಚಿಂತಕಾ ಇತಿ . ಮಹದಾದೀನಾತ್ಮತ್ವೇನ
 ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಚ್ಚಿಂತನಾದ್ವೈಕಾರಿಕಃ . ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ .

ದಶಮನ್ವಂತರಾಣೀಹ ತಿಷ್ಠಂತೀಂದ್ರಿಯಚಿಂತಕಾಃ .

ಭೌತಿಕಾಸ್ತು ಶತಂ ಪೂರ್ಣಂ ಸಹಸ್ರಂ ಚಾಭಿಮಾನಿಕಾಃ ..

ಬೌದ್ಧಾ ದಶಸಹಸ್ರಾಣಿ ತಿಷ್ಠಂತಿ ವಿಗತಜ್ವರಾಃ .

ಅಮೀ ವಿದೇಹಾಃ .

ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಿ ದಕ್ಷಿಣಾ ತನ್ನಿಮಿತ್ತೋ ದಾಕ್ಷಣಿಕಃ ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ .

ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಾ ನರಕಂ ಯಾಂತಿ ನಾರಕಾಶ್ಚ ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪಮಿತಿ .

ಗತಾಗತಂ ಕಾಮಕಾಮಾ ಲಭಂತ ಇತಿ ಚ . ಅತ ಏವ ಹಿ ತ್ರಿಷ್ಟಪಿ ಬಂಧೇಷು ಏಕೈಕಾಪಾಯೇ

ತತಸ್ತತೋ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ .

ತ್ರಿವಿಧೋ ಮೋಕ್ಷಃ . ಕರ್ಮಣೋ ವಿಕಾರಾತ್ ಪ್ರಾಕೃತಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷಃ . ಯದುಕ್ತಂ .

ಪ್ರಾಕೃತೇನ ಚ ಬಂಧೇನ ತಥಾ ವೈಕಾರಿಕೇಣ ಚ .

ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಸ್ಪತೀಯೇನ ವೃದ್ಧೋ ನಾನ್ಯೇನ ಮುಚ್ಯತೇ .. ಇತಿ .

ಅಥ ಕುತಸ್ತಾನಾಂ ತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಸಿದ್ಧಿಃ ಪ್ರಮಾಣಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ . ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ

ಕಿಂ ಕತಿವಿಧಮ ವಾ ಉಚ್ಯತೇ ತ್ರಿವಿಧಂ ಪ್ರಮಾಣಂ . ತಿಸ್ರೋ ವಿಧಾ ಯಸ್ಯೇತಿ

ತ್ರಿವಿಧಂ . ಕಾಸ್ತಾ ವಿಧಾಃ . ಉಚ್ಯತೇ . ದೃಷ್ಟಮನುಮಾನಮಾಪ್ತವಚನಂ ಚ .

ಅರ್ಥಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟೇಂದ್ರಿಯಜೋ ನಿಶ್ಚಯೋ ದೃಷ್ಟಂ . ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪಂಚ

ಚಕ್ಷುರಾದೀನಿ ಮನಶ್ಚ . ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಮನುಮಾನಂ .

ತಚ್ಚ ತ್ರಿವಿಧಂ . ಪೂರ್ವವತ್ ಶೇಷವತ್ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಂ

ಚ . ಪೂರ್ವವದ್ಯಥಾ ಕರ್ಮೇನ ಪೂರ್ವವೃತ್ತವೃಷ್ಟ್ಯನುಮಾನಂ .

ಶೇಷವದ್ಯಥಾ . ಸಮುದ್ರಾತಪಲಮುದಕಂ(?) ಕ್ಷಾರಮುಪಲಭ್ಯ

ಶೇಷಸ್ಯಾಪಿ ಕ್ಷಾರತ್ವಾನುಮಾನಂ . ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಾಂ ಚ ಯಥಾ .

ರೂಪಾದ್ಯುಪಲಭ್ಯ ತದುಪಲಭ್ಯೇಃ ಕಾರಣಸ್ಯಾನುಮಾನಂ . ರೂಪಾದ್ಯುಪಲಭ್ಯಯಃ

ಕರಣಸಾಧ್ಯಾಃ ಕ್ರಿಯತ್ವಾತ್ ಭಿದಿಕ್ರಿಯಾವತ್ . ಆಪ್ತಶ್ಚಿರಾಪ್ತವಚನಂ ಚ .

ಯಥಾರ್ಥವಾಕ್ಯಜಾರ್ಥವಿಷಯೋಧ್ಯವಸಾಯ ಇತಿ ಯಾವತ್ . ಪ್ರಾವಾದುಕೋದ್ಭಾವಿತಾನಾ

ತು

ಉಪಮಾನಾರ್ಥಪತ್ತಿಸಂಭವಾಭಾವೈತಿಹ್ಯಪ್ರತಿಭಾನಾಮಿತ್ಯುಕ್ತೇಷ್ಟೇವಾಂತರ್ಭಾವಃ

ಯತ್ ತದ್ಯಥಾ ಗೌರ್ಗವಯಸ್ತಥೇತಿ ವಾಕ್ಯಂ . ತದ್ಜ್ಞಾನನಿಧೀರಾಗಮ

ಏವ . ಗವಯೇಪಿ ಗೋಸದೃಶಸ್ಯ ಗವಯಶಬ್ದೋ ವಾಚಕ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ

ಸೋಯಮನುಮಾನಮೇತತ್ಸಂಕೇತಗ್ರಹರೂಪತ್ವಾತ್ . ಯದ್ ಗವಯಸ್ಯ

ಚಕ್ಷುಃಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಗೋಸಾದೃಶ್ಯಜ್ಞಾನಂ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇವ .

ಅತ ಏವ ಸ್ಮರ್ಯಮಾಣಾಯಾಂ ಗವಿ ಸಾದೃಶ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ .

ಗೋಗವಯಯೋಃ ಸಾದೃಶ್ಯಸ್ಯ ಗವಯಾಂತರವರ್ತಿಭೂಯೋವಯವಸಾಮಾನ್ಯರೂಪಸ್ಯ

ಯೋಗರೂಪಸೈಕತ್ವಾದಿತ್ಯುಪಮಾನಂ ನ ಮಾನಾಂತರಂ . ಜೀವತೋ
ಗೃಹಾಭಾವದರ್ಶನೇನ
ಬಹಿರ್ಭಾವಕಲ್ಪನಾದಿತ್ಯರ್ಥಾಪತ್ತಿರನುಮಾನಮೇವ . ಸಂಭವೋಽಪಿ ಖಾರ್ಯಾದೌ
ದ್ರೋಣಾಥಕಪಸ್ಥಾದ್ಯವಗಮರೂಪೋಽನುಮಾನಮೇವ . ಇಹ ಭೂತಲೇ ಘಟೋ
ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾದಿರಭಾವಾವಗಮೋಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇವೇತಿ ನಾಭಾವಃ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಮಾಣಂ

ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟಪ್ರವಕ್ತೃಕಂ ಪ್ರವಾದಮಾತ್ರಮೈತಿಹ್ಯಮಪೀಹ ವಚೇ ಯಕ್ಷಃ
ಪ್ರತಿವಸತೀತ್ಯಪ್ರಮಾಣಮೇವ . ಆಪ್ತಮೂಲತ್ವೇ ತ್ವಾಗಮ ಏವ . ದ್ವಾರವತೀ
ಪುಣ್ಯಭೂಮಿರಿತಿ

ಶ್ರುತೇಃ ತತ್ರ ವಸತಃ ಶ್ರೇಯಾಂಸಸ್ತತ್ರ ಗಮನೇ ಪುಣ್ಯಂ ಭವತೀತ್ಯಾದಿಬುದ್ಧಿರ್ಜಾಯಮಾನಾ
ಪ್ರತಿಭಾ . ಯತ್ರೋಚ್ಯತೇ . ಅನುಕ್ತಮಪ್ಯೂಹತಿ ಪಂಡಿತೋ ಜನ ಇತಿ . ಸಾ ತು
ಪ್ರಾಯೇಣ

ಪ್ರಮಾಣಮೇವ . ಆರ್ಷಂ ತು ದರ್ಶನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇವ . ಯಾ ಪ್ರತಿಭಾ
ಸಾಪ್ಯನುಮಾನಮೇವ ..

ತ್ರಯೋವಿಂಶತಿಸೂತ್ರೈರ್ಹಿ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹಃ .

ಕೃತೋ ಮುನಿವರೇಣಾತ್ರ ಯಥಾಮತಿ ಸಚೀವೃತಃ(?)..

ಇತಿ ಸಾಂಖ್ಯಸೂತ್ರವಿವರಣಾಖ್ಯಾ ಕಾಪಿಲಸೂತ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಮಾಪ್ತಾ ..

ENೋದೇದ್ ಅಂದ್ ಪ್ರೊಫೈಅದ್ ಬ್ಯ ಥವಲ್ Pಅತೇಲ್ ದ್ಧವಲ್2785 ಅತ್
ಗ್ಕೀಲ್ಠಂ

sAMkhyasUtravivaraNam

pdf was typeset on March 24, 2024

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

